

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Том 1, Выпуск 3, 30 Ноября

МАҚСУД ШАЙХЗОДА

Тошкент давлат транспорт университети

АТМ факултети Актамова Сабина

aktamovasabina03@gmail.com

+998946360927

Annotation: In this article, mainly samples of the unique, lush creativity of the Uzbek folk poet Maqsud Shaikhzoda were drawn into the analysis.

Keywords: Phenomenon, creation, blood, art, literature, environment, history, process, evaluation, original, unique.

Аннотация: Ушбу мақолада, асосан, ўзбек халқ шоири Мақсуд Шайхзоданинг ўзига хос, серқирра ижод намуналари таҳлилга тортилган.

Калит сўзлар: Феномен, ижод, қондош, санъат, адабиёт, муҳит, тарих, жараён, баҳо, оригинал, бетакрор.

КИРИШ

Ўз замонасида ўзбек миллатига қондош бўлган озарбайжон наслидан бўлган, кейинчалик ўзбек заминида яшаб, ўзбек халқининг, нафақат, севимли шоири, драматурги ва забардаст олими сифатида машҳур бўлган Мақсуд Шайхзода 1908 йили Озарбайжоннинг Ганжа вилоятига қарашли Оқтош шаҳрида, зиёли оилада таваллуд топди. Унинг отаси, ўзи моҳир шифокор бўлишига қарамай, санъат ва адабиётга ўзгача меҳр қўйган, тарих, фалсафа фанларини ҳам чуқур билимдони эди. Бир сўз билан айтганда, ўта қизиқувчан ва турли хил соҳа вакиллари билан турли хил масалаларда баҳслаша оладиган, том маънодаги зиёли эди. Мақсуд Шайхзода ана шундай муҳитда тарбия топди ва яхши устозлар қўлида билим олди. У ўз оиласида, ёшлик чоғларидаёқ Низомий Ганжавий, Фирдавсий, Навоий, Фузулий, Пушкин, Шекспир каби буюк ёзувчиларнинг ҳаёти ва ижоди ҳақидаги суҳбатларни эшитиб вояга етди ва адабиётга қизиқиши ортди.

МУХОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Мақсуд Шайхзода ўрта мактабни тамомлагандан сўнг, 1921 йили Боку шаҳридаги “дорулмуаллимин”да таҳсил олади. Ўқишни муваффақиятли тугатгач, илк бора, Доғистоннинг Дарбанд ва кейинчалик Бўйноқ шаҳарларидаги мактабларда муаллим бўлиб фаолият юритади. Табиатан ўта қизиқувчан ва ўткир билимга эга бўлган Мақсуд, ёш бўлишига қарамай, 1926-йили “Миллий фирқа” ташкилотига аъзо бўлади ва мусовотчилар ҳаракатининг фаол иштирокчиси сифатида 1928-йили ҳибсга олиниб, Тошкентга сургун қилинади. Ушбу воқеалар сабаб, Мақсуд Шайхзода

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Том 1, Выпуск 3, 30 Ноября

умрининг охиригача Тошкентда яшаб, ижод билан машғул бўлади. Замоннинг ҳар қандай таъқиб ва таҳқирлари Мақсудни ҳам четлаб ўтмади, бироқ, шунга қарамай, бутун бир умри давомида ўзбек халқига ўзига хос садоқати ва ўлмас ижоди билан хизмат қилди. Унинг иккинчи ватани бўлмиш Ўзбекистонга бир ижодкор фарзанд сифатида ўзидан серқирра, ранг-баранг, ўлмас адабий мерос қолдирди.

У Тошкентдаги илк фаолиятини мактабда ўқитувчиликдан бошлади. Тез орада адабиётга бўлган қизиқиши ва ўзига хос бадиий санъатга бўлган иштиёқи туфайли “Шарқ ҳақиқати”, “Қизил Ўзбекистон”, “Ёш ленинчи” газеталарида ишлади. Бу орада ўзбек шоир ва ёзувчилари билан дўстлашди. Ўта зеҳнли бўлган Мақсуд рус тилини мукамал билоғони эди ва шунга қарамай ўзбек тилида қандайдир озарбайжонча акцент билан гапирарди. Унинг қўнғирокдай жарангдор ва ёқимли овози бор эди. У нутқ сўзлаганда ёки минбарга чиқиб шеър ўқиганда барчани ўзига маҳлиё қилиб оларди. Унинг дунёқараши кенг бўлганлигидан нутқи жуда раво эди, вақтида керагини топиб гапирар ва сўзлаганда ҳам оддий инсон, ҳам ижодкор бир олим сифатида, сўз ва ибора, мақол ва маталлардан унумли фойдалана олар, шунинг учун ҳам унинг нутқи тингловчиларини зериктириб қўймас эди. 1929 йили илк бора шоирнинг ўзбек тилида ёзилган шеъри “Шарқ ҳақиқати” газетасида чоп этилди Шундан кейин шоирнинг “Ўн шеър”, кейинчалик “Ундошларим”, “Учинчи китоб”, “Жумҳурият” каби тўпламлари нашрдан чиқди.

Бунинг учун кулоқ керак худди Ой қадар!”

Инсон тасаввурига сиғиши қийин бўлган фикрлар туйғуси, ҳар қандай инсонга хос бўлмаган, ўзига хос, илоҳий туйғу. Ана шундай туйғулар силсиласини кузатамиз шоир ижодида. “Ер”нинг юрак уришини “Ой” қадар кулоғи билан шоирнинг ўзидан бўлак, бошқа инсонлар ҳам сеза олиши мумкинмикан, аслида. Ушбу сатрлар шоирнинг мушоҳадага бой, бетакрор хаёлот одами ва чексиз тасаввур эгаси эканлигидан далолат беради. Ўзбекона сатрларни ўқиганимиз сари шоирнинг ҳақиқий ўзбек шоири эканлигига яна бир бор амин бўламиз. Ижодкор тунни кузатар экан, туннинг қаролигини ўзига хос ўлчовлар билан аниқлашга интилади ва шундай сатрларда ўзига хос йўсинда ифодалайди: “Шунча қуюқ эди тунги қоронғу, Ҳовучлаб кафт ичра сикқилик гўё”.

Мақсуд Шайхзода ўзбек шоирларидан Ойбек ва Ғофур Ғуломлар билан дўстлашди. Улар билан доимий мулоқотда бўлди. Улар Мақсуд Шайхзода

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Том 1, Выпуск 3, 30 Ноября

билан нафақат адабиётга бўлган қизиқиш ва бадий ижод билан боғлиқ масалаларда, балки ҳаётда ҳам яқин дўст ва маслакдош бўлиб қолдилар. Шоирнинг энг оғир пайтларида ҳам, ҳар қандай ҳолатда қўлловчи бўлдилар, ундан воз кечмадилар. Айниқса, серқирра истеъдод соҳиби бўлган ижодкор, шеърлар, дostonлар билан бирга юксак бадий маҳорат билан драмалар ярата олди. Тўғри, шоир умрининг охириги пайтларида ёзишга киришган, бахтга қарши, тугалланмай қолган асарлари ҳам бўлди. Бироқ, унинг “Мирзо Улуғбек”, “Жалолиддин Мангуберди” каби шеърӣ драмалари билан бир қаторда, дoston ва шеърӣ тўпламлари, ўзбек миллатининг ўлмас маънавий меросига айланиб қолганлиги муболаға эмасдир. Шунини ҳам айтиш мумкинки, Ойбек ва академик шоир Ғофур Ғулом, ўз вақтида, “Жалолиддин Мангуберди”(1944) тарихий драмасига юксак баҳо берар эканлар, ижодкор ўз асарида юрт озодлиги йўлида жасорат кўрсатган Хоразм шоҳининг мўғул босқинчиларига қарши кураши тарихини аниқ ва бадий образларда ҳаққоний тасвираб берганлигини таъкидлаганлар:

1945-йилда Ҳамза номидаги ўзбек давлат драма театрида саҳна юзини кўрди. 1946-йилларда ушбу драмадан айрим парчалар “Армуғон” тўпламида босмадан чиқарилган. Кўп ўтмай асар саҳнадан олиниб, Мақсуд Шайхзода эса камалади. Унинг ушбу асарига ўтмиш идеаллаштирилган деган сиёсий айб кўйилади ва мол-мулки мусодара этилади. Буюмлар орасида ушбу тарихий драманинг қўлёмаси ҳам бор эди. Қамокдан оқланиб қайтгандан сўнг муаллиф ўзи ёзган асар қўлёмасини анча вақт қидириб сарсон бўлди ва ниҳоят, асарнинг бир нусхасини топишга муяссар бўлди. Асарнинг тўла матни шоир вафотидан сўнг илк бор унинг ватани-Бокуда озарбайжон тилида нашрдан чиқади. 1988-йилда эса “Боқий дунё” китобида ўзбек тилида нашр этилади. XX асрнинг 60-йилларида ёзилган тарихий асарлар бирон-бир расмий ташкилотлар томонидан эътироф этилмаётган турган бир пайтда Мақсуд Шайхзода ҳеч бир иккиланмай яна бир тарихий асарга қўл уради. У буюк шаҳс, шоҳ ва олим, юлдузлар илми муҳандиси Мирзо Улуғбек ҳақидаги шеърӣ драмасини ёзишга киришди. У ўз асарида буюк аждодимизнинг ҳаётини бор ҳақиқатлари билан очиб беришни ўз олдига мақсад қилиб олади. У Мирзо Улуғбекнинг фожеавий ҳаёти, илм йўлидаги интилишлари, маъшум даврдаги ижтимоий ҳаётнинг зулмкорлиги ва қанча-қанча улуғбекларнинг унинг қурбонига айланганлигини ёрқин образлари орқали кўрсатиб бера олди.

Мақсуд Шайхзодада ижодга бўлган ишқ илоҳий эди десак адашмаган бўламиз. У ўзбек классик адабиётининг билимдони сифатида ҳам яхшигина

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Том 1, Выпуск 3, 30 Ноября

танилган эди. 1941-йилда унинг Навоий ижодига оид илмий мақолалари гўплами “Гениал шоир” номи билан нашр этилди. Навоий лирикасини теран англаган шоир умрининг сўнгги йилларида “Ғазал мулкининг султони” номли йирик илмий асарини ёзишга мушарраф бўлди. Ушбу асар орқали Мақсуд Шайхзода, ўзининг, яна бир бор юксак истеъдод эгаси эканлигини исботлади.

Шалтоқларда ағанамагин, кўтарил, юксал,
Сўқир бахтдан кўрар кўзли бахтсизлик афзал...

ХУЛОСА

Шоирнинг ижодий феномени ҳақидаги фикрларимизга нуқта кўяр эканмиз, хулоса ўрнида, яна унинг шеърларига кулоқ тутамиз. Шоир, айнан, ўзи айтганидай, сўқир бахтдан кўра, кўрар кўзли бахтсизликни афзал деб билди. Ҳар қандай қийинчилик ва бахтсизликларга индамай дош берди, чидай билди. Ҳаётни борича, барча камчилик ва нуқсонлари билан севди. Инсоний фазилатларни тараннум этган ҳолда, доимо ижодий юксакликка интилиб, ижод завқи билан яшади ва аждодларга жуда бой, ўзига хос, бетакрор ва ўлмас маънавий мерос қолдирди.

Адабиётлар:

1. Устоз ижодкор.Методик-библиографик қўлланма.Т.:Алишер Навоий номидаги Милий кутубхонаси нашриёти, 2008.
2. Мақсуд Шайхзода. Ҳаёти ва ижоди.Т.:Ўқитувчи, 1994.
3. Шайхзода Мақсуд. Мақсуд Шайхзода замондошлари хотирасида. Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1983.
4. Аҳмедов Ш.Шоирнинг икки тақризи.//Ўзбек тили ва адабиёти.- 2001,-№1.
5. Зокиров М. Ҳамиша ёдланган шоир//Ўзбекистон овози.-1993.-8 январь.
6. Maksud Shayxzoda zamondoshlari xotirasida, T., 1983 y.
7. XX asr o'zbek adabiyoti tarixi, T., 1999 y. – 25 b.
8. Shayxzoda Maksud. Shoir qalbi dunyoni tinglar (Tanlangan asarlar) // Toshkent, „Nihol“, 2008. - 28 b.
9. Abdujalilova M. Maqsud Shayxzoda hayoti va ijodining o'zbek milliy adabiyotidagi tutgan o'rni T., 2022 y. - 1198 b. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences ISSN 2181-1784.
10. Abdujalilova M. Maqsud Shayxzoda - Ikki xalq dilbandi, T., 2022 y. – 284 b. Academic Research in Educational Sciences Volume 3. Multidisciplinary Scientific Journal October, 2022.